

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Zjawisko nowego regionalizmu w stosunkach międzynarodowych w Europie

Author: Anna Czyż

Citation style: Czyż Anna. (2018). Zjawisko nowego regionalizmu w stosunkach międzynarodowych w Europie. W: A. Czyż, S. Kubas (red.), "Na drodze do wyjaśnienia problemów politycznych : księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Markowi Barańskiemu" (S. 430-441). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ANNA CZYŻ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Zjawisko nowego regionalizmu w stosunkach międzynarodowych w Europie*

Przemiany polityczne, jakie dokonały się po roku 1989 w Europie Środkowej i Wschodniej, miały przełomowe znaczenie dla kształtowania się stosunków międzynarodowych na kontynencie europejskim – załamał się bowiem dwubiegunowy układ sił, faktem stały się rozwiązanie struktur blokowych we wschodniej części Europy, czyli Układu Warszawskiego i Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, oraz rozpad Związku Radzieckiego. Upadek komunizmu, który następował lawinowo w kolejnych państwach regionu Europy Środkowo-Wschodniej, oznaczał istotne przewartościowanie w polityce wewnętrznej państw byłego bloku wschodniego, jak również w ich polityce zagranicznej. Państwa regionu weszły na drogę transformacji systemowej, a w polityce zagranicznej obrały kierunek prozachodni. W momencie rozpoczęcia tych przemian zrodziło się zjawisko określane mianem nowego regionalizmu, które miało być sposobem na ustabilizowanie sytuacji w tej części Europy po zakończeniu zimnej wojny i próbą przewyciężenia istniejących do tej pory na kontynencie europejskim podziałów. Powołano do życia ugrupowania regionalne jako formy współpracy mające na celu zbliżenie zaangażowanych w nie państw do integracyjnych struktur Europy Zachodniej. Celem artykułu jest ocena znaczenia tych ugrupowań dla stosunków międzynarodowych w Europie w okresie przedakcesyjnym,

---

* Artykuł ten jest przebudowanym i uaktualnionym fragmentem mojej książki *Współpraca regionalna państw Grupy Wyszehradzkiej. Doświadczenia i perspektywy*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018.

jak również po rozszerzeniu Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego na Wschód, oraz próba odpowiedzi na pytanie o efektywność działania i potrzebę rozwijania współpracy w ramach wskazanych ugrupowań regionalnych.

Określenie „nowy regionalizm” pojawiło się w odróżnieniu do „starego regionalizmu”, który rozpoczął się w drugiej połowie lat 40. XX wieku i wszedł w fazę stagnacji w latach 70. XX wieku, a jego powstanie miało korzenie historyczne – był on wynikiem podziałów zimnowojennych¹. „Stary regionalizm” odnosił się do państw jako jedynych podmiotów stosunków międzynarodowych, które decydowały o kształcie regionu, jego instytucjonalnej formie i procesach w nim zachodzących. Proces budowy regionu przebiegał zatem odgórnie, a charakteryzował się asymetrią siły i układem stosunków wewnętrznych: centrum – peryferie². Pierwsza fala regionalizmu (1945–1965) przypadła na okres po zakończeniu II wojny światowej, kiedy powstawały Organizacja Narodów Zjednoczonych czy system Bretton Woods/GATT, aby zapobiec kolejnym wstrząsom w stosunkach międzynarodowych³. Druga fala regionalizmu przypada na lata 1965–1985, kiedy zakładano ugrupowania regionalne w różnych częściach świata. Trzecia fala regionalizmu według Louise Fawcett⁴ rozpoczęła się w 1985 roku i trwa nadal, a przypada na ważny okres w stosunkach międzynarodowych, kiedy załamał się bipolarny układ sił pomiędzy mocarstwami, doszło do upadku komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej, rozpadu Związku Radzieckiego⁵. Nowy regionalizm stał się więc odpowiedzią na zmieniający się system stosunków międzynarodowych po zakończeniu zimnej wojny, był związany z zanikiem dwubiegunowego podziału świata, zaczął rozwijać się w warunkach wielobiegunowego i globalizującego się świata, co wpłynęło na bardziej otwarty, wielowymiarowy charakter podejmowanej współpracy – zaczęła ona obejmować nie tylko państwa, ale także aktorów poza-

1 B. HETTNE, F. SÖDERBAUM: *Theorising the Rise of Regionness*. „New Political Economy” 2000, Vol. 5, No. 3, 2000, ss. 457–473. <http://gup.ub.gu.se/records/fulltext/191487/191487.pdf> [data dostępu: 2.03.2017].

2 E. STADTMÜLLER: *Regionalizm i regionalizacja jako przedmiot badań naukowych w stosunkach międzynarodowych*. W: *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*. Red. K. JĘDRZEJCZYK-KULINIAK, L. KWIECIŃSKI, B. MICHAŁSKI. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008, s. 23.

3 L. FAWCETT: *Regionalism in World Politics. Past and Present*, s. 5. http://www.academia.edu/2082898/Regionalism_in_World_Politics_Past_and_Present [data dostępu: 8.03.2017].

4 Koncepcja Fawcett o trzech falach regionalizmu nawiązuje do koncepcji Samuela Huntingtona trzech fal demokracji, por. S. HUNTINGTON: *Trzecia fala demokracji*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.

5 Ibidem, s. 5–9.

rządowych⁶. Do najważniejszych przyczyn powstania nowego regionalizmu należy zaliczyć kilka strukturalnych zmian, które nastąpiły w globalnym systemie stosunków międzynarodowych:

- zmiana bipolarnego układu sił na rzecz wielobiegunowego systemu stosunków międzynarodowych,
- zmiana globalnego układu gospodarczo-politycznego w trzy bloki: Unia Europejska, NAFTA (tworzona przez Stany Zjednoczone, Kanadę i Meksyk) oraz Azja, opartego na kapitalizmie,
- erozja westfalskiego systemu opartego na roli państw narodowych w kierunku wzrostu znaczenia relacji pomiędzy państwami i aktorami pozarządowymi,
- globalizacja finansów handlu, produkcji i technologii⁷.

W Europie nowy regionalizm wyrażał się poprzez nawiązywanie współpracy pomiędzy państwami regionu Europy Środkowo-Wschodniej i tworzenie ugrupowań regionalnych. Motywem powoływania do życia nowych struktur współpracy regionalnej stała się potrzeba wykorzystania istniejących podobieństw natury historycznej, kulturowej, politycznej, gospodarczej i społecznej, a także naturalnej bliskości geograficznej, która ułatwiała podejmowanie wzajemnych kontaktów i wspólnych przedsięwzięć w różnych dziedzinach wzajemnej współpracy. Za podstawowe cele owego ruchu regionalnego, w którym znaczną aktywnością i inicjatywą wykazały się trzy państwa środkowoeuropejskie – Czechosłowacja, Polska i Węgry, uznano bezpieczeństwo i rozwój jako warunki przyszłej integracji ze strukturami euroatlantyckimi⁸. Współpraca regionalna była postrzegana jako etap pośredni w procesie integracji europejskiej, umożliwiający wypełnienie próżni, która powstała po rozpadzie dotychczasowych sojuszy i powiązań oraz wpływająca na stabilizację sytuacji w regionie Europy Środkowo-Wschodniej po zakończeniu zimnej wojny⁹. To właśnie koniec zimnej wojny na kontynencie europejskim dał impuls do współpracy państw Europy Środkowo-Wschodniej w innej konfiguracji i w sposób nieskrępowany, co objawiło się powstawaniem ugrupowań regionalnych, mających na celu zbliżenie do państw

---

6 F. SÖDERBAUM: *Introduction. Theories of New Regionalism*. W: *Theories of New Regionalism*. Eds. F. SÖDERBAUM, T.M. SHAW. New York, Palgrave Macmillan UK, 2003, s. 4–5; <http://www.palgraveconnect.com/pc/doifinder/view/10.1057/9781403938794> [data dostępu: 6.03.2017].

7 B. HETTNE, F. SÖDERBAUM: *The New Regionalism Approach*. „Politeia” 1998, Vol. 17, No. 3, s. 2.

8 B. OSADNIK: *Nowy regionalizm w polskiej polityce zagranicznej*. W: B. ŁOMIŃSKI, M. STOLARCZYK: *Polska i jej sąsiedzi w latach dziewięćdziesiątych*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1998, s. 58.

9 E. HALIŹAK: *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*. „Sprawy Międzynarodowe” 1996, nr 2, s. 31–41.

zachodnich. Kiedy okazało się bowiem, że proces integracji europejskiej wymaga czasu i perspektywa jego zakończenia dla krajów regionu Europy Środkowo-Wschodniej była dość odległa, państwa postkomunistyczne wybrały współpracę między sobą w formach znacznie prostszych niż integracja zachodnioeuropejska. Zawarte porozumienia różniły się między sobą formami organizacyjnymi, przedmiotem współpracy, liczbą członków, charakterem wzajemnych powiązań, ale łączył je podobny cel – integracja zachodnioeuropejska, stały się zatem swoistą szkołą współdziałania przygotowującą do warunków współpracy w ramach Unii Europejskiej¹⁰.

Według Andrew Cotteya w pozimnowojennym okresie (po 1990 roku) można wyodrębnić trzy fazy rozwoju europejskich ugrupowań regionalnych podejmujących współpracę regionalną. Pierwsza faza – kształtująca, przypadająca na początek lat 90. XX wieku, kiedy wiele ugrupowań powstawało. Druga faza – faza rozszerzenia, przypadająca na końcówkę lat 90. XX wieku i początek 2000 roku, kiedy miało miejsce rozszerzenie NATO oraz Unii Europejskiej. Trzecia faza – faza postrozszerzeniowa, rozpoczęła się w końcówce 2000 roku. Pierwsza faza rozpoczęła się w momencie zakończenia ery zimnej wojny w stosunkach międzynarodowych, co oznaczało pojawienie się nowego kontekstu politycznego, w którym powstanie ugrupowań regionalnych stało się możliwe, oraz nowych wyzwań, w stosunku do których te ugrupowania były odpowiedzią. Faza druga, która rozpoczęła się w momencie przyjęcia do NATO Polski, Czech i Węgier w 1999 roku, a dalej objęła w 2004 roku rozszerzenie NATO oraz Unii Europejskiej, przyniosła różne inicjatywy promujące współpracę regionalną jako sposób na uniknięcie negatywnego wpływu tych decyzji, np. powstania nowych linii podziału na kontynencie europejskim. W fazie trzeciej zainteresowanie ugrupowaniami regionalnymi zmalało, gdyż perspektywy rozszerzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej o kolejne państwa odsunęły się w przyszłość¹¹.

Nowy regionalizm wyraził się w pierwszej kolejności nawiązaniem współpracy państw adriatycko-dunajskich i powołaniem w 1989 roku grupy pod nazwą Quadragonale (Inicjatywa Czworoboczna). W jej skład weszły Austria, Włochy, Węgry i Jugosławia. Po przyjęciu w 1990 roku Czechosłowacji powstało Pentagonale, a w 1991 roku po wstąpieniu Polski – Heksagonale. Kiedy w 1992 roku ugrupowanie powiększyło się o Chorwację, Słowenię oraz Bośnię i Hercegowinę (powstałe po rozpadzie Jugosławii), zaczęto stosować nazwę Inicjatywa Środkowoeuropejska. Drugim przejawem aktyw-

10 J. ŚWIERKOCKI: *Integracja środkowoeuropejska*. W: *Integracja europejska*. Red. A. MARSZAŁEK. Warszawa, Polskie Wydawnictwa Ekonomiczne, 2004, s. 439.

11 A. COTTEY: *Sub-regional Cooperation in Europe. An Assessment*. "Bruges Regional Integration&Global Governance Papers" 2009, No. 3, s. 4.

ności regionalnej było utworzenie w 1991 roku Trójkąta Wyszehradzkiego, obejmującego początkowo Czechosłowację, Polskę i Węgry, a po rozpadzie Czechosłowacji – Czechy, Słowację, Polskę, i Węgry. W 1992 roku państwa te powołały do życia także strukturę współpracy gospodarczej w postaci Środkowoeuropejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu. Kolejnym obszarem współpracy stał się region Morza Bałtyckiego, gdzie już od 1973 roku podejmowano wspólne przedsięwzięcia w dziedzinie ekologicznej, a w wyniku przyjęcia deklaracji Morza Bałtyckiego w 1992 roku swoją działalność rozpoczęła Rada Państw Morza Bałtyckiego skupiająca państwa nadbałtyckie – Danię, Finlandię, Estonię, Litwę, Łotwę, Niemcy, Norwegię, Polskę, Rosję i Szwecję (od 1996 roku Islandię) oraz przedstawiciela Komisji Europejskiej¹². Postkomunistyczne inicjatywy współpracy regionalnej zmieniły niewątpliwie geopolityczne oblicze tej części Europy naznaczonej przez lata zimnej wojny i podziału Europy po II wojnie światowej i stały się odpowiedzialnością państw w nich uczestniczących na potrzebę nakreślenia nowego obrazu i zmianę podejścia państw zachodniej Europy do nowych partnerów z Europy Wschodniej. Wszystkie wspomniane wyżej ugrupowania, które powstały na początku lat 90. XX wieku, funkcjonują do dnia dzisiejszego, pomimo iż pierwotne cele leżące u podstaw ich działalności zostały osiągnięte (większość państw członkowskich tych ugrupowań została przyjęta do Unii Europejskiej i NATO). Państwa należące do tych ugrupowań podjęły jednak decyzję, iż współpraca regionalna będzie dalej kontynuowana, gdyż zostały już wypracowane i sprawdzone mechanizmy wzajemnych kontaktów, stworzone podstawy współpracy, warto zatem ją dalej rozwijać. Ponadto ugrupowania te stały się pewnym pozytywnym przykładem dla innych państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej, które znajdują się w innej sytuacji, są na innym etapie procesu integracji, ale wykazują wolę polityczną i zaangażowanie, aby podążać drogą wyznaczoną przez swoich sąsiadów, których udziałem stało się już członkostwo w Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckim.

Najbardziej widoczną na forum europejskim i przynoszącą wymierne korzyści partnerom zaangażowanym we współpracę regionalną jest Grupa Wyszehradzka, łącząca 4 państwa Europy Środkowej – Czechy, Polskę, Słowację i Węgry. Grupa Wyszehradzka powstała w 1991 roku jako ugrupowanie regionalne początkowo pod nazwą Trójkąt Wyszehradzki, gdyż tworzyły ją wówczas Czechosłowacja, Polska i Węgry, zaś po rozpadzie Czechosłowacji w użycie weszła nazwa Grupa Wyszehradzka¹³. W pierwszym okresie

12 Zob. <http://www.cbss.org/council/> [data dostępu: 10.03.2017].

13 Szerzej: P. DESZCZYŃSKI, M. SZCZEPANIAK: *Grupa Wyszehradzka: współpraca polityczna i gospodarcza*. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 1995; B. GÓRALCZYK: *Współpraca wyszehradz-*

swojego działania (w latach 1991–2004) Grupa Wyszehradzka dążyła przede wszystkim do integracji z Unią Europejską oraz Sojuszem Północnoatlantyckim, a więc stawiała sobie głównie cele polityczne. Współpraca pomiędzy tymi 4 państwami przechodziła wówczas różne fazy – od bardzo aktywnego początku (w latach 1991–1993), kiedy udało się zrealizować ważne cele w ich polityce zagranicznej (m.in. doszło do rozwiązania Układu Warszawskiego, Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej oraz do podpisania układów stowarzyszeniowych ze Wspólnotami Europejskimi), poprzez okres uspiewania (w latach 1994–1998), kiedy państwa te rekompensowały brak efektów we współpracy politycznej rozwijaniem współpracy gospodarczej w ramach powołanego w 1992 roku Środkowoeuropejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu, aż po fazę reaktywacji (w latach 1999–2004), kiedy odnowiono kontakty polityczne, które nabrały tempa i w rezultacie członkostwo tych krajów w Unii Europejskiej i NATO stało się faktem (do Unii Europejskiej wszystkie te państwa wchodziły 1 maja 2004 roku, zaś do NATO 12 marca 1999 roku zostały przyjęte Czechy, Polska i Węgry, a Słowacja dołączyła do nich 29 marca 2004 roku).

Drugi okres współpracy w ramach Grupy Wyszehradzkiej rozpoczął się z chwilą ich wejścia do Unii Europejskiej w 2004 roku i trwa do dziś. Po osiągnięciu głównego celu współpracy państwa Grupy Wyszehradzkiej stanęły przed koniecznością określenia swej roli w ramach Unii Europejskiej oraz wyznaczenia nowych celów współdziałania. Rządzący wówczas w Czechach, Polsce, Słowacji i na Węgrzech politycy podjęli decyzję o kontynuowaniu współpracy i przyjęli nową deklarację wyszehradzką, w której nakreślono najważniejsze jej cele oraz dziedziny, w jakich ma ona się rozwijać. W ramach Grupy Wyszehradzkiej współpraca obejmuje nie tylko wymiar polityczny, ale także sektorowy, czyli sferę kultury, edukacji, nauki, infrastruktury, środowiska, obrony, współpracy transgranicznej oraz rozwój tzw. wymiaru obywatelskiego przy aktywnym udziale Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego jako jedynej struktury organizacyjnej Grupy Wyszehradzkiej. Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki, który w 2015 roku obchodził 15. rocznicę powstania, odgrywa istotną rolę w szerzeniu idei Wyszehradu, rozwijaniu wzajemnych kontaktów pomiędzy obywatelami państw wyszehradzkich w dziedzinie badań naukowych, edukacji, kultury czy sportu, oferuje szeroką gamę grantów, stypendiów i innych form wsparcia finansowego nie tylko dla instytucji publicznych, ale też dla podmiotów prywatnych pochodzących głównie z krajów członkowskich Grupy Wyszehradzkiej, a tak-

---

ka: *geneza, doświadczenia, perspektywy*. Warszawa, Polska Fundacja Spraw Międzynarodowych, 1999; K. GAWRON-TABOR: *Współpraca państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie integracji europejskiej w latach 1989–2009*. Toruń, Dom Wydawniczy DUET, 2014.

że dla państw spoza Grupy. Współpraca wyszehradzka odbywa się w oparciu o wyznaczone mechanizmy: roczne, rotacyjne przewodnictwo w Grupie z opracowywanym programem danej prezydencji, coroczne szczyty premierów państw członkowskich, regularne spotkania prezydentów, przedstawicieli parlamentów, poszczególnych ministerstw z 4 państw wyszehradzkich, grupy robocze. Do najważniejszych obszarów współpracy wyszehradzkiej należy współpraca w ramach Unii Europejskiej, Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz współpraca w formule Wyszehrad Plus, czyli z innymi partnerami zainteresowanymi podejmowaniem i rozwijaniem współdziałań z państwami Grupy Wyszehradzkiej¹⁴.

Drugim z ugrupowań regionalnych powstałym w ramach nowego regionalizmu jest Inicjatywa Środkowoeuropejska (Central European Initiative). Obejmuje ona 18 państw Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej: Albanie, Austrię, Białoruś, Bośnię i Hercegowinę, Bułgarię, Czarnogórę, Chorwację, Czechy, Macedonię, Mołdawię, Polskę, Rumunię, Serbię, Słowację, Słowenię, Ukrainę, Węgry i Włochy¹⁵. Członkami Inicjatywy Środkowoeuropejskiej mogą zostać państwa Europy Środkowej, Południowej i Wschodniej, które uznają demokratyczne zasady i chcą uczestniczyć we współpracy w regionie. Obecnie do Inicjatywy Środkowoeuropejskiej należą kraje zróżnicowane pod wieloma względami. Poza wysoko rozwiniętymi państwami (członkami Unii Europejskiej) do ugrupowania należą także kraje, którym daleko do osiągnięcia takiego poziomu rozwoju politycznego i gospodarczego – dla nich Inicjatywa stała się gwarantem przynależności do Europy, a wszystkie te państwa łączy idea i wola współpracy regionalnej. Głównym celem powołania do życia tej struktury współpracy regionalnej było ułatwienie krajom postkomunistycznym rozwoju współdziałania z państwami zachodniej Europy po rozpadzie bloku wschodniego tak, by umacniać stabilność i bezpieczeństwo w Europie. Miała ona działać na rzecz rozwoju kontaktów politycznych, gospodarczych, kulturalnych w warunkach dokonujących się w Europie przemian, zacieśniania stosunków sąsiedzkich. Głównymi motywami powstania Inicjatywy Środkowoeuropejskiej było „umożliwienie nowo powstającym demokracjom środkowoeuropejskim przyłączenia się do wolnego świata, umocnienia ich kruchych systemów politycznych i wolnorynkowej gospodarki, a także akceptacja ich aspiracji szybkiego włączenia się w europejskie procesy integracyjne”¹⁶. Austria i Włochy jako państwa rozwinięte swoim udziałem w ugrupowaniu miały promować współpracę,

14 *Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation*. May 12, 2004. <http://www.visegradgroup.eu/cooperation/guidelines-on-the-future-110412> [data dostępu: 18.03.2017].

15 Zob. <http://www.cei.int/content/memeber-states> [data dostępu: 11.03.2017].

16 G. BERNATOWICZ: *Nowy europejski regionalizm*. „Sprawy Międzynarodowe” 1994, nr 3, s. 36.

służyć doświadczeniem i mieć wpływ na przebieg procesu integracji europejskiej. Współdziałanie w ramach tego ugrupowania obejmuje następujące dziedziny: współpracę ekonomiczną i techniczną, rozwój infrastruktury w transporcie, energetyce, telekomunikacji, rolnictwie, umacnianie instytucji demokratycznych oraz przestrzeganie praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości narodowych, jak również kwestie humanitarne, ochronę środowiska, współdziałanie na polu nauki i techniki, mediów, kultury, edukacji, wymiany młodzieży, turystyki, współpracę transgraniczną. W myśl przyjętych założeń organizacyjnych struktura wewnętrzna Inicjatywy Środkowoeuropejskiej nie ma charakteru zinstytucjonalizowanego i jest elastyczna. Stałą formę współpracy stanowią spotkania: szefów rządów (odbywające się raz w roku jesienią), ministrów spraw zagranicznych (organizowane raz w roku na wiosnę) i Komitetu Krajowych Koordynatorów (w randze wyższych urzędników Ministerstwa Spraw Zagranicznych, zwoływane w zależności od potrzeb pięć do siedmiu razy w ciągu roku).

Rola Inicjatywy Środkowoeuropejskiej uległa stopniowej ewolucji polegającej na zwiększeniu nacisku na sprawy gospodarczo-społeczne i kulturalno-naukowe, a odchodzeniu od konsultacji politycznych, które utrudnia zróżnicowanie i wielość problemów między członkami Inicjatywy. Państwa członkowskie wychodzą z założenia, że współpraca gospodarcza, społeczna i kulturalna przyspieszy zmniejszenie dystansu dzielącego ich od Zachodu oraz pozwoli na bliższe związanie krajów środkowoeuropejskich z Unią Europejską¹⁷. Od początku bowiem wszelkie działania, przedsięwzięcia i projekty miały wzmocnić udział państw regionu w integracji kontynentu europejskiego oraz przyspieszyć transformację ustrojową w tych państwach, która była warunkiem rozwoju. Dążenia te napotykały trudności w postaci napięć narodowościowych, które doprowadziły do wojny w byłej Jugosławii. Konflikt ten obnażył słabość Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, pokazując jak niewielkie ma ona możliwości oddziaływania na sytuację. Kontrowersje budził także kryzys w Kosowie. Inny problem to brak środków finansowych na realizację przyjętych zadań oraz postępująca indywidualizacja podejścia poszczególnych państw do kwestii integracji z Europą i tendencja do patrzenia przez pryzmat własnych interesów narodowych. Zróżnicowane członkostwo – od Białorusi przez Bałkany po państwa członkowskie Unii Europejskiej i NATO – powoduje, iż Inicjatywa Środkowoeuropejska napotyka więcej przeszkód w działaniu, niż dostarcza korzyści jej członkom¹⁸. Barierą w działaniu są różnice w poziomie rozwoju gospodarczego, różni-

¹⁷ Ibidem, s. 41.

¹⁸ R. FAWN: *Regionalne bezpieczeństwo i regionalne stosunki*. W: *Polityka Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej po 1989 roku*. Red. S.P. RAMET. Warszawa, Książka i Wiedza, 2012, s. 534.

ce cywilizacyjne i odrębności kulturowe, niejednakowe zainteresowanie we wszystkich wspólnych inicjatywach, a luźna i otwarta formuła organizacyjna nie ułatwia egzekwowania rezultatów współpracy od poszczególnych członków. Pomimo tych problemów państwa członkowskie wyrażają jednak wolę kontynuowania współpracy i poszerzania horyzontu zainteresowań. Jej rola polega przede wszystkim na przewyciężaniu starych podziałów i zapobieganiu nowym.

Trzecim ugrupowaniem regionalnym, które pojawiło się na początku lat 90. XX wieku w regionie Europy Środkowo-Wschodniej w ramach nowego regionalizmu, jest Rada Państw Morza Bałtyckiego. Decyzję o utworzeniu Rady Państw Morza Bałtyckiego jako struktury współpracy w sprawach gospodarczych, społecznych, ekologicznych, transportu, żeglugi, telekomunikacji, energetyki, nauki, kultury, turystyki, informacji, zdrowia, współpracy miast oraz współpracy do spraw budowy instytucji demokratycznych podjęli ministrowie spraw zagranicznych Danii, Estonii, Finlandii, Litwy, Łotwy, Niemiec, Norwegii, Polski, Rosji, Szwecji oraz przedstawiciel Komisji Europejskiej w Kopenhadze na posiedzeniu w dniach 2 i 3 marca 1992 roku¹⁹. W 1996 roku do ugrupowania została przyjęta Islandia, liczy ono więc obecnie 12 członków.

W miarę upływu czasu współpraca wyraźnie ewoluowała, obejmując zarówno ochronę środowiska naturalnego, problemy rozwoju energetyki, transportu, komunikacji, jak też kwestie ochrony praw mniejszości narodowych. Ta ostatnia kwestia, dotycząca wielkich skupisk ludności rosyjskiej w Estonii i na Łotwie, w latach 90. XX wieku stała się palącym problemem dla państw bałtyckich, które niekorzystną strukturę ludności odziedziczyły po czasach istnienia Związku Radzieckiego. Po odzyskaniu niepodległości na początku lat 90. XX wieku republiki bałtyckie były zmuszone uregulować status mniejszości rosyjskiej na swoim terytorium oraz określić zasady uzyskiwania przez ludność rosyjską obywatelstwa tych państw. Do najważniejszych projektów i spraw omawianych na forum Rady Państw Morza Bałtyckiego należały: likwidacja zanieczyszczeń dna Morza Bałtyckiego, w tym także z broni chemicznej i innych odpadów przemysłowych, opracowanie strategicznej i długofalowej koncepcji ochrony środowiska naturalnego w rejonie Morza Bałtyckiego, budowa autostrady *Via Baltica*, łączącej Helsinki z Warszawą przez Tallin i Rygę, ożywienie współpracy w dziedzinie nauki, oświaty i kultury pomiędzy państwami członkowskimi²⁰.

Rada Państw Morza Bałtyckiego pracuje w trybie rocznych prezydencji – każde państwo członkowskie określa wówczas własne priorytety, a w 1998

19 S. PARZYMIES: *Stosunki międzynarodowe w Europie 1945–2004*. Warszawa, Dialog, 2004, s. 185.

20 E. CZIOMER: *Europa Środkowo-Wschodnia*. W: E. CZIOMER, L.W. ZYBLIKIEWICZ: *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006, s. 359.

roku został powołany wspólny sekretariat z siedzibą w Sztokholmie²¹. O pracy Rady Państw Morza Bałtyckiego decydują spotkania na szczepie ministrów spraw zagranicznych, które służą prezentacji nowych inicjatyw oraz koordynacji współpracy. Pomiedzy spotkaniami ministrów pracą Rady kieruje Komitet Wyższych Urzędników, który jest organem wykonawczym, realizującym zalecenia deklaracji o współpracy i ministrów, a praca w poszczególnych sektorach odbywa się w ramach grup roboczych.

Nowy regionalizm stał się ideą charakterystyczną dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa państw Europy Środkowo-Wschodniej w szczególności w latach 90. XX wieku. Niektórzy badacze formułowali tezę, iż straci on na znaczeniu po wejściu tych państw do Unii Europejskiej i NATO, gdyż integracja zachodnioeuropejska była dla nich wspólnym interesem, który był motorem napędzającym wzajemną współpracę. Okazało się jednak, iż po osiągnięciu tego strategicznego celu, jakim była integracja euroatlantycka, państwa regionu kontynuują współpracę i znalazły sposób, aby nabrała ona nowego znaczenia i przynosiła korzyści zaangażowanym partnerom. Znaczenie polityczne omawianych ugrupowań w porównaniu do okresu integracji europejskiej uległo zmniejszeniu, ale nie oznacza to, że ich działania nie są widoczne na arenie europejskiej – ugrupowaniem, które rozwija współpracę polityczną i stało się wypracowaną przez lata marką, jest Grupa Wyszehradzka. W ostatnich latach w obliczu nowych i zróżnicowanych wyzwań w stosunkach międzynarodowych Grupa Wyszehradzka na tle opisywanych ugrupowań regionalnych wyróżnia się aktywnością na forum Unii Europejskiej (czasem pozytywnie, czasem negatywnie ocenianą, np. w odniesieniu do kryzysu migracyjnego czy konfliktu na Ukrainie lub tworzenia tzw. grupy „przyjaciół spójności”).

Z analizy ugrupowań regionalnych powołanych do życia na początku lat 90. XX wieku wynika, iż są to struktury bardzo zróżnicowane zarówno pod względem liczby członków, jak i rodzaju czy stopnia zinstytucjonalizowania współpracy. Omawiane ugrupowania charakteryzują się także dużym zróżnicowaniem pod kątem dziedzin współpracy – w swojej działalności jedne kładą nacisk na współpracę polityczną, inne na gospodarczą, jednak zdecydowana większość rozwija współpracę sektorową, skupiając uwagę na realizacji wspólnych projektów infrastrukturalnych, transgranicznych, transportowych, związanych z ochroną środowiska, kulturą i nauką. Ugrupowania te różnią się między sobą także pod względem poziomu sformalizowania i zinstytucjonalizowania współpracy – dominują dość luźne struktury współpracy, które nie decydują się na powoływanie wspólnych instytucji za-

---

21 Zob. <http://www.cbss.org/council/> [data dostępu: 10.03.2017].

rzządzających działalnością ugrupowania. I znów na tle omawianych struktur współpracy regionalnej wyróżnia się Grupa Wyszehradzka, która w 2000 roku powołała do życia Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki z siedzibą w stolicy Słowacji – Bratysławie. Fundusz ten oferuje wsparcie finansowe na realizację różnych projektów w postaci grantów, stypendiów dla obywateli państw członkowskich Grupy Wyszehradzkiej, ale także programów współpracy z partnerami z regionu Bałkanów Zachodnich oraz krajów objętych Partnerstwem Wschodnim. Wzrastająca liczba beneficjentów oraz środków finansowych przeznaczanych na udzielaną przez Fundusz pomoc daje wymierne korzyści i przekłada się na wzrost zainteresowania i znaczenia tej instytucji zwłaszcza na obszarze Wyszehradu.

Bibliografia

Opracowania zwarte

- CZIOMER E.: *Europa Środkowo-Wschodnia*. W: E. CZIOMER, L.W. ZYBLIKIEWICZ: *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- DESZCZYŃSKI P., SZCZEPANIAK M.: *Grupa Wyszehradzka: współpraca polityczna i gospodarcza*. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 1995.
- FAWN R.: *Regionalne bezpieczeństwo i regionalne stosunki*. W: *Polityka Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej po 1989 roku*. Red. S.P. RAMET. Warszawa, Książka i Wiedza, 2012.
- GAWRON-TABOR K.: *Współpraca państw Grupy Wyszehradzkiej w procesie integracji europejskiej w latach 1989–2009*. Toruń, Dom Wydawniczy DUET, 2014.
- GÓRALCZYK B.: *Współpraca wyszehradzka: geneza, doświadczenia, perspektywy*. Warszawa, Polska Fundacja Spraw Międzynarodowych, 1999.
- HUNTINGTON S.: *Trzecia fala demokratyzacji*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.
- OSADNIK B.: *Nowy regionalizm w polskiej polityce zagranicznej*. W: B. ŁOMIŃSKI, M. STOLARCZYK: *Polska i jej sąsiedzi w latach dziewięćdziesiątych*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1998.
- PARZYMIES S.: *Stosunki międzynarodowe w Europie 1945–2004*. Warszawa, Dialog, 2004.
- SÖDERBAUM F.: *Introduction. Theories of New Regionalism*. W: *Theories of New Regionalism*. Eds. F. SÖDERBAUM, T.M. SHAW. New York, Palgrave Macmillan UK, 2003.
- STADTMÜLLER E.: *Regionalizm i regionalizacja jako przedmiot badań naukowych w stosunkach międzynarodowych*. W: *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*. Red. K. JĘDRZEJCZYK-KULINIAK, L. KWIECIŃSKI, B. MICHAŁSKI. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008.
- ŚWIERKOCKI J.: *Integracja środkowoeuropejska*. W: *Integracja europejska*. Red. A. MARSZAŁEK. Warszawa, Polskie Wydawnictwa Ekonomiczne, 2004.

Czasopiśmiennictwo

- BERNATOWICZ G.: *Nowy europejski regionalizm*. „Sprawy Międzynarodowe” 1994, nr 3.
- COTTEY A.: *Sub-regional Cooperation in Europe. An Assessment*. “Bruges Regional Integration&Global Governance Papers” 2009, No. 3.
- HALIŻAK E.: *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*. „Sprawy Międzynarodowe” 1996, nr 2.
- HETTNE B., SÖDERBAUM F.: *The New Regionalism Approach*. “Politeia” 1998, Vol. 17, No. 3.
- HETTNE B., SÖDERBAUM F.: *Theorising the Rise of Regionness*. “New Political Economy” 2000, Vol. 5, No. 3.

Źródła internetowe

- FAWCETT L.: *Regionalism in World Politics. Past and Present*. http://www.academia.edu/2082898/Regionalism_in_World_Politics_Past_and_Present [data dostępu: 8.03.2017].
- Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation, May 12, 2004*. <http://www.visegradgroup.eu/cooperation/guidelines-on-the-future-110412> [data dostępu: 18.03.2017].
- <http://gup.ub.gu.se/records/fulltext/191487/191487.pdf> [data dostępu: 2.03.2017].
- <http://www.cbss.org/council/> [data dostępu: 10.03.2017].
- <http://www.cei.int/content/memeber-states>, [data dostępu: 11.03.2017].
- <http://www.palgraveconnect.com/pc/doifinder/view/10.1057/9781403938794> [data dostępu: 6.03.2017].
- <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2016/joint-statement-of-the> [data dostępu: 1.03.2017].
- <http://www.visegradgroup.eu/cooperation/guidelines-on-the-future-110412> [data dostępu: 18.03.2017].

ANNA CZYŻ

A Phenomenon of New Regionalism in International Relations in Europe

ABSTRACT: In the article, the author analyses the phenomenon of new regionalism, which appeared in international relations at the beginning of the 1990s and involved the creation of regional groups undertaking regional cooperation in various fields. The aim of this article is to assess the significance of this phenomenon for international relations in Europe and the current effects of the activities of regional groups formed at that time.

KEY WORDS: new regionalism, regional groups, Visegrad Group